

EVANKELIKALISMI JA LUTERILAINEN HERÄTYSKRISTILLISYYS

Tiililä-seura 5.11. 2007, 30 min alustus

Juha Ahvio, TT

JOHDANTO

-Käsittelen aihetta synti- ja armo-opin kannalta.

-Määrittelen ensin peruskäsitteet: evankelikalismien, luterilaisuuden ja herätyskristillisyyden luterilaisittain.

-Lopuksi vertaan evankelikaalista ja luterilaista herätyskristillisyyttä toisiinsa ja viittaan näiden välisiin oleellisiin eroihin.

I MITÄ ON EVANKELIKALISMI (Evangelicalism)?

-Angloamerikkalaista ratkaisu- ja herätyskristillisyyttä, revivalismia (revivalism).

-Evankelikalismien historiallinen ja teologisesti heterogeeninen muotoutuminen liittyy elimellisesti Britannian ja USA:n kulttuuri-, filosofian- ja poliittiseen historiaan.

-Synti- ja armo-opin kehityksen kannalta evankelikalismien historia on kokonaisvaltaisesti hahmotettavissa seuraavien **kolmen vaiheen** ja **johtavan henkilön** kautta:

-Evankelikalismien juuret ovat Amerikan ns. suurissa herätyksissä

(1) The Great Awakening (1730-1740-l): **Jonathan Edwards (1703-1758)**

(2) Second Great Awakening (1800-l alkuvuosikymmenet): **Charles Finney (1792-1875)**

(3) Third Great Awakening (1800-l lopun kaupunkiherätykset): **Dwight L. Moody (1837-1899)**

1. Edwards (oppinut ammattiteologi) oli vielä kongregationalistisena puritaanina oikeaoppinen kalvinisti eli reformoitu.

-Predestinaatio, perisynti ennen kaikkea syyllisyytenä, vaikuttava *satisfactio*-sovitus, monergistinen soteriologia, forensinen vanhurskautus käsitteellisesti erillään vähittäisestä mutta ajassa aina vajaan jäävästä pyhityksestä.

-**Herätys** = Jumalan Hengen suvereeni Sanan ja sakramenttien välityksellä tapahtuva toiminta, jolla hengellisesti kuollut herätetään henkiin ilman minkäänlaista omaa myötävaikutusta.

-**Herätys on seurausta** lakiin ja evankeliumiin perustuvasta Sanan saarnasta, Jumalan tahdon ehdollistamana. Laki vaatii mahdottomia, evankeliumi lahjoittaa Kristuksen täydellisen ansion.

-Ihmisellä ei ole luonnostaan kykyä eikä halua pelastua. Luonnollinen ihminen ei tahdo pelastua, Jumalan on muutettava ihmisen tahdon orientaatio.

-**Herätysjulistuksen sisältö:** ”Olet Jumalan edessä juridisesti kadotettu jo perisyntisi perusteella (laki), lain vaatimukset omiensa puolesta täyttänyt Kristus on objektiivisesti sovittanut synnit (evankeliumi); jokainen, joka uskoo (instrumentti, ei ehdon täyttävä teko), pelastuu!”

-Pelastuminen motivoidaan Jumalan kunnian kättä.

-Ensimmäinen suuri herätys sekä tulkittiin reformoidusti että tapahtui reformoitujen kirkkokuntien piirissä (kongregationalismi, presbyterianismi).

2. Finney (juristi, pikakoulutettu presb./kongreg. pastori) oli muodollisesti reformoitu, käytännössä jo teologialtaan arminiolainen.

-Valinta perustuu vapaan tahdon ratkaisun ennaltanäkemiseen, perisynti ei ole syyllistävää, hallinnollinen sovituskäsitte, synergistinen soteriologia, vanhurskautus ja pyhitys samaistuvat, perfektionistinen pyhityskäsitys.

-**Herätys** = New Measures –menetelmillä aikaan saatava psykologispainotteinen ihmisen vapaan tahdon päätös haluta pelastumista. **Herätys saadaan aikaan** oikealla tekniikalla.

-Laki on annettu täytettäväksi.

-Ihmisellä on luonnostaan kyky pelastua ja halu on herätysaarnaanajan metodein herätettävissä. Ihminen saattaa hyvinkin tahtoa pelastumistaan.

-Herätysjulistuksen sisältö: ”Olet syntinen, koska olet tietoisena yksilönä tehnyt synnillisiä tekoja, jotka ovat sinut kadottaneet (laki), Jumala on kuitenkin lähettänyt Poikansa tekemään jokaisen yksilön pelastumisen mahdolliseksi kärsimällä riittävästi ristillä (evankeliumi), jotta Isä voi nyt lukea jokaisen henkilökohtaisen uskonratkaisun riittäväksi kuuliaisuudeksi. Kun uskot, astuu sovitus voimaan kohdallasi ja pelastut, jos pysyt uskossa loppuun saakka.”

-Jumalan Henki kutsuu demokraattisesti jokaista, jokaiselle annetaan mahdollisuus. Riippuu yksilöstä, miten mahdollisuutta käyttää hyväksi.

-Pelastuminen motivoidaan ihmisen henkilökohtaisesta hyödystä käsin.

-Sakramenteilla ei ole keskeistä merkitystä.

-Toinen suuri herätys tapahtui muodollisesti sekä perinteisesti reformoitujen kirkkojen että uudempien ei-reformoitujen kirkkokuntien (metodismi, baptismi) piirissä, mutta tulkittiin kautta linjan teologisesti arminiolaisesti.

3. Dwight L. Moodyn (kongreg. maallikko, kenkäkauppias) ekumeeninen ja allianssikristillinen kaupunkirevivalismi jatkoi käytännössä pitkälti Finneyn jäljissä synti- ja armo-opillisesti, muodollisia teologisia sitoumuksia ohjelmallisesti vältellen (Moody: ”Ristille asti olen arminiolainen, ristin jälkeen olen kalvinisti”).

-Perisynti on käytännössä pahimmillaan altistavaa turmelusta, ei tuomitsevaa syyllisyyttä. Synti muodostuu yksilöllisistä synnillisistä teoista, joista jokainen on itse vastuussa.

-Evankeliumi merkitsee pelastumisen ja sovituksen mahdollisuuden demokraattista tarjoamista ja esillä pitoa, ei objektiivisen tosiasian julistamista. Jumala ei pakota, ihmisen vapaus on primaarista.

-Pelastuminen ymmärretään äärimmäisen pietistisesti ja **yksilöllis-utilitaarisesti**.

-Sakramentit ja seurakunnallis-kirkollinen sitoutuminen ovat aivan toisarvoisia tekijöitä tällaisessa **interdenominationalismin** läpikäymisessä ajattelussa.

-Kolmas suuri herätys sekä tulkittiin teologisesti antireformoidusti että tapahtui pääasiassa ei-reformoidun kirkkokunnallisuuden piirissä.

-Koko soteriologian esiyymmärryksen muodostaa **filantrooppinen aksiomi**: Jumalan toiminta kumpuaa universaalista rakkaudesta yleisesti kaikkia ihmisiä kohtaan. Jumalaa ehdollistaa myös jonkinlainen luonnollinen laillisuus: Jumalan oletetaan olevan velvollinen olemaan toimissaan kovin demokraattinen.

-Moody on nykyaikaisen herätyskristillisyyden varsinainen ”isä”, jonka perillisiä (samoin kuin Finneyn) ovat niin 1900-luvun alun ”baseball-evankelista” **Billy Sunday** kuin 1900-luvun evankelikalismien ruumiillistuma **Billy Graham**.

-Pääasiallisesti juuri tämä on sitä evankelikalismia, johon me Suomessakin jatkuvasti törmäämme, nyt toki ulkonaisesti varsin monimuotoisena ilmiönä. Tässä kuvatut synti- ja armo-opilliset perusolelut tulevat kuitenkin vastaan tavan takaa.

-Niin poliittis-kulttuurillisessa kuin filosofisessa mielessä evankelikalismi on leimallisesti angloamerikkalainen ilmiö.

-Verrattaessa reformoitua eli kalvinistista Edwardsia hänen jälkeensä tulleisiin evankelikaalisiin teologisiin vaikuttajiin havaitaan **radikaali teologinen ja soteriologinen muutos**.

-Jos kohta reformoidulla teologialla oli joltinakin rooli evankelikalismien syntyvaiheissa, jäi se jo 1700-luvun lopulle tullessa vaikutukseltaan marginaaliseksi evankelikalismien teologisen ytimen kannalta.

-Ihmisen vapaaseen tahtoon uskova arminiolaisuus eri muodoissaan muodostui evankelikalismien luonnolliseksi **perusteologiaksi**. Tähän oli vahvan kontekstuaaliset amerikkalaiset syynsä.

-Evankelikalismien teologiseksi ydintraditioksi muodostui 1750-luvulta aina 1800-luvun alkuun niin kutsuttu **Uuden-Englannin teologia** (New England Theology) Edwardsin seuraajien Joseph Bellamyn, Jonathan Edwards Jr:n ja Samuel Hopkinsin johdolla.

-Uuden-Englannin teologian kehittäjät pyrkivät perinteisen Edwards-laisen kongregationalistisen reformoidun perinteen varjelemiseen, mutta koska he **esiymmärryksessään sitoutuivat oman aikansa valistuseetokseen** ja vallankumoukseen kypsyvien Amerikan siirtokuntien poliittiseen eetokseen, tulivat he käytännössä pohjustaneeksi **evangelikalismin väistämättömän siirtymisen arminiolaisen teologian ohjaukseen**. Tähän oli kolme keskeistä syytä.

-Ensinnäkin Jumala-opissa oli 1700-luvulla tapahtunut oleellisia muutoksia. Oli yhä vaikeampaa nähdä Jumalaa suvereenina Herrana, joka tahtonsa mukaan sanelee normit ihmiselle. Jumalan toimintaa alettiin normittaa ihmisen hyvän mukaan.

-Ihmisen onnellisuutta edistävästä epäitsekkästä hyväntahtoisuudesta (disinterested benevolence) tehtiin Jumalan toiminnan johtomotiivi.

-Kun yksinvaltaisten monarkkien valta yhä itsestään selvemmin kiistettiin maan päällä, tuli yhtä luonnolliseksi katsoa, ettei sellaista monarkkia saanut olla taivaassakaan.

-Toiseksi oleellista on se, että syyksi ja hyväksi lukemisen käsitteestä, imputaatiosta, luovuttiin syntiopissa.

-Klassinen reformoitu liittoteologia eli federaaliteologia oli opettanut niin kutsuttua välittömän imputaation oppia: koska Adam edusti julkisena henkilönä sekä itseään että kaikkia jälkeläisiään, luettiin Adamin synnin syyllisyys välittömästi kadottavaksi syyksi myös kaikille ihmiskuntaan syntyville. Ihminen oli siis perisyntien johdosta ensisijassa syyllinen ja vasta tämän seurauksena myös kokonaan turmeltunut.

-Niin sanotun välillisen imputaation opin mukaan ihminen on ensisijaisesti turmeltunut perisyntien seurauksena ja vasta tämän johdosta myös syyllinen. Uuden Englannin modernistiset teologit sitoutuivat **ensin perisyntien syyllisyysulottuvuutta arveluttavasti jo sellaisenaan heikentävään välillisen imputaation oppiin, kunnes koko imputaation idea sai pitkälti väistyä.**

-Katsottiin olevan perusteetonta ajatella, että Adamin synti ja syyllisyys luetaan kadottavaksi syyksi hänen jälkeläisilleen luonnollisen syntymän myötä.

-Tähän vaikutti merkittävästi **Amerikan tasavaltalais-egalitariaaninen ja lockelainen eetos:** synnynnäisillä ominaisuuksilla ei ole normatiivista merkitystä eikä synnynnäisiä ideoita ole; yksilöllinen kokemus ja kasvatus muokkaavat ihmisen. Tällöin synnin syyllistävyyden tulkittiin helposti nousevan vain aktuaalisista lainvastaisista teoista.

-Seurauksena oli kuitenkin se, että **myös forensin vanhurskauttamisen ajatus alkoi olla ongelmallinen**, koska myöskään Kristuksen suorittaman sijaissovituksen ja hyvityksen ansiota ei siten voitu lukea sellaisen hyväksi, joka ei sitä itse ole ansainnut. Lähtökohta on jo välillisen imputaation opissa: jos syyllisyys perustuu aktuaaliseen henkilökohtaiseen turmeltuneisuuteen, on syyttömyyden vastaavasti perustuttava aktuaaliseen henkilökohtaiseen vanhurskauteen.

-Arminiolaispohjainen evangelikalismi ei siten yleensä ole edustanutkaan forensista vanhurskauttamisoppia eikä hyvittävään sijaiskärsimyksen perustuvaa tulkintaa sovituksen luonteesta.

-Kolmas tekijä oli vallalla ollut antropologinen libertaristinen voluntarismi.

-Perinteinen reformoitu teologia oli katsonut, että ihmisellä ei luonnostaan ole sen paremmin teoreettista kykyä kuin haluakaan tahtoa Jumalan lain mukaisia asioita. Mutta Uuden-Englannin teologian perinteessä katsottiin, että ihmisellä oli kyllä teoreettisessa mielessä kyky mutta ei aktuaalista halua eikä tahtoa Jumalan lain mukaisuuteen.

-Toisen suuren herätyksen eetos ja etenkin Uuden Englannin teologian huipentanut niin kutsuttu New Havenin teologia pelkistivät lopulta tämän korostuksen sellaiseksi, että ihmisellä nähtiin olevan, tosin Pyhän Hengen avustamana, sekä teoreettinen kyky että aktuaalinen tahto Jumalan lain toteuttamisen.

-Uuden Englannin teologia vaikutti siis samansuuntaisesti avoimen wesleyläisen arminiolaisuuden kanssa muokaten evankelikalismiin synti- ja armo-opillisesti leimallisen ei-reformoiduksi liikkeeksi. Evankelikalismi on filosofiselta esiyymmärrykseltään modernistisen valistuseetoksen muokkaamaa uskonnollisuutta. **Uuden Englannin teologia muodostaa sekä 1800-1900-lukujen amerikkalaisen evankelikalismiin että liberaalteologian tärkeimmän ja yhteisen teologisen juuren.** Yhteinen nimittäjä on valistusmodernismi, ja tästä syystä myös yhteiseksi teologiseksi ”viholliseksi” muodostui tunnustuksellinen ja perinteinen reformoitu teologia.

II MUTTA MITÄ ON LUTERILAISUUS?

-Muodollisesta itsestään selvyydestä huolimatta vastaus tähän kysymykseen ei ehkä kuitenkaan olekaan vaivattoman helposti määriteltävissä. Pietistinen ja ortodoksinen luterilaisuus eivät ole ainoita vastausvaihtoehtoja. **Luterilaiseen teologiaan sisältyy**, outoa kylläkin, nimenomaisesti synti- ja armo-opin ytimeen ja soteriologian perusteisiin liittyvä **suuri ongelma**:

-Siteeraa: Saarnivaara (Syntisen tie vanhurskauteen ja pyhyyteen Lutherin mukaan III, s. 248).

-Siteeraa: Pinomaa (Voittava usko, ss. 48, 55).

-Miten tähän ratkaisevaan ongelmaan on suhtauduttava? Kumpaan perusratkaisuun, Lutherin vai myöhemmän luterilaisuuden (niin ortodoksian kuin pietisminkin), on sitouduttava?

-Oma kantani ja suositukseni on, että **tulee sitoutua nimenomaisesti Lutherin vahvan armonteologian avulla kalibroituun ja CA:n tunnustuksellista arvovaltaa korostavaan tulkintaan luterilaisuudesta.** Armo-opin, soteriologian ja luterilaisen herätyskristillisyyden määrittämisen kannalta selkeä uskonkohta on **CA V**.

-Siteeraa: (Evangelisluterilaisen kirkon tunnustuskirjat, s. 53).

III MITÄ SIIS ON HERÄTYSKRISTILLISYYS LUTERILAISITTAIN?

-Herätyksellä tarkoitetaan ensisijaisesti hengellisen kuoleman tilasta henkiin heräämistä ja yksin Kristuksen ansioon luottavan pelastavan uskon syntymistä. **Luterilainen herätyskristillisyyks voi lähteä liikkeelle vain CA V:n määrittämistä Sanaan, sakramentteihin ja pitkäjänteiseen ja orgaaniseen seurakuntayhteyteen perustuvista lähtökohdista.** Luther lausuu myös hyvin:

-Siteeraa: (Laki ja evankeliumi, ss. 48-49, 84).

-Siteeraa: (Sidottu ratkaisuvälillä, ss. 318, 319).

YHTEENVETO

-Evankelikalismi edustaa revivalistista ratkaisukristillisyyttä, jossa individualistinen uskonratkaisu esitetään lain vaatimuksen ja ehdon luonteisena. Lain ja evankeliumin eroa korostava luterilaisuus ei voi koskaan kannattaa tätä näkemystä. **Luterilaisuuden tulee olla kääntymyskeskeistä ja herätyskeskeistä mutta ei revivalistisella tavalla**, vaan seurakuntakeskeisesti Sanaan ja sakramentteihin tukeutuen.

-Evankelikalismi on luonteeltaan synergististä, luterilaisuus vahvan monergistista soteriologiassaan.

-Evankelikaalisen oletuksen mukaan luonnollinen ihminen on varsin kyvykäs, kun taas luterilaisen ymmärryksen mukaan luonnollinen ihminen on hengellisesti täysin kyvytön.

-Evankelikalismissa ei korostu perisyntien syyllisyys eikä imputatiivisuus, kun taas luterilaisuudessa syyllistävä perisynti on keskeisessä asemassa samoin kuin imputaation käsite.

-Evankelikalismissa painopiste on uudestisyntymisessä eli siinä, mitä meissä aktuaalisesti tapahtuu. Luterilaisuudessa painopiste on vanhurskauttamisessa ja siinä, mitä Kristus on meidän puolestamme tehnyt ja ansainnut.

-Evankelikalismissa vanhurskautus ja pyhitys samaistuvat painopisteen kallistuessa jälkimmäiseen, luterilaisen teologian ytimessä on käsitys forensisesta vanhurskauttamisesta, joka käsitteellisesti erotetaan pyhityksestä ja uudestisyntymisestä.

-Evankelikalismissa ihminen metodeineen pohjustaa herätyksen, **luterilaisuudessa herätyksen pohjustavat Jumalan asettamat armonvälineet Jumalan suverenissa tahdossa.**

-Mikäli halutaan hakea herätyskristillisiä ”liittolaisia” evankelikalismiin piiristä, kyseeseen voivat tulla Jonathan Edwardsin tapaisesti ajattelevat oikeaoppiset kalvinistit, jotka nykyään kuuluvat jo kuitenkin evankelikalismiin marginaaliin.

-Luterilainen herätysjulistus on Jumalan lain vaatimuksen ja Jumalan suvereeniin ja ehdottomaan armoon perustuvan ehdottoman evankeliumin julistusta ja kokonaisvaltaista opetusta seurakunnallis-sakramentaalisessa asiayhteydessä.

-Ihmisiä tulee avoimesti kehottaa sitoutumaan Kristukseen ja kristilliseen uskoon.

-Tämä herätysjulistus soveltuu niin kastetuille kuin täysin kristillisen kirkon ulkopuolisillekin.